

AUTORSKI E-BOOK DLA NAUCZYCIELA

„Lalka” w lustrze współczesności

„Człowiek
jest wielki
nie przez to,
co posiada,
lecz przez to,
kim jest.”

B. Prus

Dialog powieści Bolesława Prusa
z piosenką Jacka Kaczmarskiego

Scenariusz
lekcji

karty
pracy

SPE

klucze
odpowiedzi

notatka
wizualna

Informacje redakcyjne i prawa autorskie

Ważne

Materiał jest autorskim opracowaniem dydaktycznym inspirowanym problematyką wskazanego scenariusza źródłowego. Układ lekcji, zadania, polecenia, kryteria sukcesu, materiały dla ucznia i rozwiązania zostały opracowane od podstaw.

- © 2026 Między lekcjami – przestrzeń nauczyciela. Wszelkie prawa zastrzeżone.
- Licencja dla nabywcy obejmuje wykorzystanie materiału we własnej pracy dydaktycznej oraz druk dla uczniów prowadzonych przez nabywcę.
- Zabronione jest udostępnianie pliku osobom trzecim, publikowanie go w otwartych zasobach, odsprzedaż, kopiowanie całości lub części w celach komercyjnych oraz usuwanie oznaczeń autora.
- Tekst piosenki Jacka Kaczmarskiego nie został przedrukowany. Nauczyciel zapewnia uczniom dostęp do utworu zgodnie z warunkami licencji, dozwolonego użytku edukacyjnego lub poprzez bezpieczne środowisko szkolne. Cytaty należy ograniczać do zakresu uzasadnionego celem dydaktycznym.
- Nazwy utworów i nazwiska twórców wykorzystano wyłącznie w celu informacyjnym i edukacyjnym.

Nota prawna i merytoryczna

Scenariusz opracowano dla liceum ogólnokształcącego i technikum według stanu prawnego sprawdzonego na 3 sierpnia 2026 r. W zakresie języka polskiego zastosowano wymagania podstawy programowej wynikające z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 30 stycznia 2018 r. (Dz.U. 2018 poz. 467, z późn. zm.), w tym zmian obowiązujących od 1 września 2024 r. Rozporządzenie z 8 lipca 2026 r. (Dz.U. 2026 poz. 947) dotyczy zmian związanych z edukacją zdrowotną; nie wprowadza zmian w wymaganiach przedmiotowych języka polskiego wykorzystanych w tym scenariuszu.

Podstawa źródłowa do weryfikacji: ISAP oraz Zintegrowana Platforma Edukacyjna – aktualna prezentacja podstawy programowej języka polskiego dla liceum i technikum.

Spis treści

1. Jak korzystać z e-booka	4
2. Analiza scenariusza wyjściowego	5
3. Założenia autorskiej lekcji	6
4. Powiązanie z podstawą programową	7
5. Cele, NACOBZU i kryteria sukcesu	10
6. Scenariusz lekcji 2 × 45 minut	11
7. Wariant skrócony – 45 minut	14
8. Materiały do pracy grupowej	15
9. Karta pracy ucznia	16
10. Karta pracy ucznia ze SPE	19
11. Wklejka / notatka do zeszytu	22
12. Notatka wizualna	23
13. Klucz odpowiedzi i wskazówki oceniania	24
14. Bilet wyjścia i ewaluacja	27
15. Bibliografia i źródła prawne	28

1. Jak korzystać z e-booka

Kolorystyczna legenda

MAGENTA – cele, ważne pojęcia i treści wymagające uwagi • MALACHIT – praktyka, wskazówki i rozwiązania • JASNY RÓŻ – ostrzeżenia i kwestie prawne • JASNA ZIELEŃ – materiały do bezpośredniego wykorzystania.

1. Przed lekcją zapewnij dostęp do nagrania i tekstu utworu zgodnie z warunkami licencji, dozwolonego użytku edukacyjnego lub poprzez bezpieczne środowisko szkolne.
2. Wydrukuj kartę pracy standardową albo wersję SPE. Obie wersje realizują te same główne cele, ale różnią się stopniem wsparcia.
3. Wytnij karty pracy grupowej. Każda grupa otrzymuje jedną kartę i arkusz A3.
4. Po lekcji wykorzystaj klucz odpowiedzi jako wsparcie, nie jako jedyny dopuszczalny model interpretacji.
5. Notatkę wizualną można wydrukować, wyświetlić lub potraktować jako wzór do samodzielnego wykonania przez uczniów.

Organizacja czasu

Pełna wersja obejmuje dwie jednostki po 45 minut. Pierwsza koncentruje się na rozpoznaniu dialogu tekstów, druga na interpretacji, argumentacji i syntezie. Wariant 45-minutowy znajduje się w osobnym rozdziale.

2. Analiza scenariusza wyjściowego

Scenariusz źródłowy poprawnie rozpoznaje główną oś lekcji: zestawienie „Lalki” Bolesława Prusa z piosenką Jacka Kaczmarskiego, analizę intertekstualności, aktualności diagnozy społecznej oraz funkcji środków językowych. Zawiera pracę grupową, kartę pracy, notatkę końcową i klucz odpowiedzi.

Mocne strony

- trafny wybór problemu intertekstualnego i porównawczego;
- połączenie tekstu literackiego, piosenki i materiału audiowizualnego;
- uwzględnienie pracy zespołowej, dyskusji i argumentowania;
- zwrócenie uwagi na ironię, metafory, powtórzenia oraz funkcję czasu teraźniejszego;
- podjęcie pytania o aktualność „Lalki”.

Elementy wymagające dopracowania

Obszar	Wniosek
Podstawa programowa	Wymagania zapisano opisowo, bez dokładnego przyporządkowania do aktualnych punktów podstawy.
Cele	Brakuje wyraźnego rozdzielenia celu lekcji w języku ucznia, celów operacyjnych i kryteriów sukcesu.
NACOBZU	Nie wskazano uczniom, na co konkretnie będzie zwracana uwaga podczas pracy.
Przebieg	Część działań jest zbyt szeroka na jedną lekcję; brak czasu na prezentację grup i informację zwrotną.
Materiały	Karta pracy ma charakter szkicowy; nie zawiera pełnego materiału zadaniowego ani punktacji.
SPE	Nie przewidziano dostosowanej wersji materiału ani konkretnych ułatwień.
Prawa autorskie	Należy unikać przedruku pełnego tekstu piosenki i niezwyfikowanych kadrów z filmu.
Ocenianie	Ocena za samą aktywność jest zbyt ogólna; warto zastosować kryteria jakości odpowiedzi i informację zwrotną.

Najważniejsza decyzja autorska

Nowa wersja została zaprojektowana jako dwulekcyjna sekwencja problemowa. Uczeń najpierw gromadzi dowody, następnie porównuje sposób przedstawienia świata i formułuje własną interpretację. Każda teza musi zostać oparta na tekście.

3. Założenia autorskiej lekcji

TEMAT

„Lalka” w lustrze współczesności. Jak Jacek Kaczmarski rozmawia z powieścią Bolesława Prusa?

Element	Ustalenie
Etap edukacyjny	Liceum ogólnokształcące lub technikum – po omówieniu „Lalki”, zgodnie z przyjętym programem nauczania i rozkładem materiału (najczęściej klasa II lub III).
Zakres	Podstawowy; materiał można rozszerzyć o interpretację porównawczą w zakresie rozszerzonym.
Czas	2 × 45 minut.
Pytanie wiodące	Czy piosenka Kaczmarskiego jedynie streszcza „Lalkę”, czy stawia własną diagnozę polskiego społeczeństwa?
Problem interpretacyjny	Sposób przetworzenia bohaterów, idei pozytywizmu i diagnozy społecznej Prusa w utworze późniejszego twórcy.
Produkty ucznia	Mapa intertekstualna, plakat grupowy, odpowiedź argumentacyjna, bilet wyjścia.
Materiały	Legalne nagranie i tekst piosenki, egzemplarze „Lalki”, karty pracy, arkusze A3, pisaki.

Zasada metodyczna

Lekcja opiera się na modelu: zauważ – nazwij – udowodnij – zinterpretuj – oceń. Uczniowie nie ograniczają się do wyszukiwania nawiązań. Każdorazowo określają ich funkcję oraz wpływ na wymowę utworu.

3A. Kontekst powstania piosenki – niezbędny do interpretacji

1989: euforia przemian i sceptyczny komentarz Kaczmarek

Jacek Kaczmarek opatrzył utwór datą 28 września 1989 r. W późniejszej rozmowie wyjaśniał, że pisał go w czasie euforii wywołanej przemianami politycznymi, lecz uważał, iż „schody się dopiero zaczynają”, ponieważ Polska potrzebowała konsekwentnego działania właściwego pozytywistom, podczas gdy dominowały postawy romantyczne. Ten kontekst pozwala odczytać piosenkę jako komentarz do początku transformacji, a nie tylko jako skrót fabuły powieści.

Wniosek metodyczny: uczniowie najpierw analizują tekst i formułują hipotezy, a dopiero potem poznają wypowiedź autora. Kontekst autorski służy weryfikacji i pogłębieniu interpretacji, nie zastępuje samodzielnego odczytania.

4. Powiązanie z podstawą programową

Poniższe punkty odnoszą się do aktualnie stosowanej podstawy programowej języka polskiego dla liceum ogólnokształcącego i technikum.

Punkt	Zakres wymagania wynikający z podstawy programowej	Realizacja na lekcji
I.1.4	rozpoznaje w tekście środki wyrazu artystycznego wymienione w podstawie i określa ich funkcje	analiza powtórzeń, wyliczeń, metaforyki, paralelizmu i kontrastowych zestawień
I.1.6	rozpoznaje ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos i groteskę; określa ich funkcje oraz rozumie ich wartościujący charakter	rozpoznanie ironii oraz wyjaśnienie jej funkcji wartościującej
I.1.7	wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych jako lektury obowiązkowe	odwołania do losów Wokulskiego, Rzeckiego, Izabeli i diagnozy społeczeństwa
I.1.8	rozpoznaje tematykę i problematykę tekstów oraz ich związki z programami epoki i zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi	weryfikacja realizacji haseł pozytywizmu
I.1.12	porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach	zestawienie powieści i piosenki
I.1.13	przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca mogące stanowić argumenty na poparcie propozycji interpretacyjnej	formułowanie tezy interpretacyjnej
I.1.14	wykorzystuje w interpretacji utworu potrzebne konteksty, szczególnie literackie, historyczne,	kontekst pozytywizmu, przemian 1989 roku i wypowiedzi autora

Punkt	Zakres wymagania wynikający z podstawy programowej	Realizacja na lekcji
	historycznoliterackie, kulturowe, filozoficzne i biograficzne	
I.2.5	odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki	odbiór piosenki jako tekstu słowno-muzycznego
III.1.1	formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych	odpowiedź na pytanie wiodące
III.1.4	wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne oddziałują na odbiorcę	analiza refreniczności, wyliczeń i powtórzeń
III.2.1	zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie	dyskusja podsumowująca
III.2.9	w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu i znanych kontekstów	miniinterpretacja w karcie pracy
IV.2	porządkuje informacje w problemowe całości poprzez wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu lub zagadnienia	mapa intertekstualna i notatka końcowa
IV.6	wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi	dobór krótkich dowodów tekstowych z materiału udostępnionego zgodnie z zasadami prawa autorskiego

Lektura obowiązkowa

„Lalka” Bolesława Prusa pozostaje lekturą obowiązkową poznawaną w całości w zakresie podstawowym. Lekcja utrwała znajomość utworu i rozwija umiejętność odczytywania jego późniejszych kulturowych przetworzeń.

5. Cele lekcji, NACOBZU (kryteria sukcesu) i kryteria pracy

Cel główny w języku ucznia

Dzisiaj nauczę się...

porównywać dwa teksty kultury i wyjaśniać, po co późniejszy twórca nawiązuje do wcześniejszego dzieła.

Cele operacyjne

- Uczeń przypomina najważniejsze elementy diagnozy społecznej w „Lalce”.
- Uczeń rozpoznaje nawiązania do bohaterów, wydarzeń i idei powieści.
- Uczeń odróżnia streszczenie od interpretacyjnego przetworzenia dzieła.
- Uczeń wskazuje środki językowe i wyjaśnia ich funkcje.
- Uczeń interpretuje funkcję czasu teraźniejszego i powtarzalności konstrukcji utworu.
- Uczeń formułuje tezę oraz uzasadnia ją dowodami z obu tekstów.
- Uczeń współpracuje w grupie i prezentuje syntetyczne wnioski.

NACOBZU – na co będę zwracać uwagę, czyli kryteria sukcesu

Kryteria pracy ucznia

1. Rozpoznajesz co najmniej trzy konkretne nawiązania do „Lalki”.
2. Każde nawiązanie łączysz z odpowiednim elementem powieści.
3. Wyjaśniasz funkcję przynajmniej dwóch środków językowych.
4. Odróżniasz opis treści od interpretacji.
5. Formułujesz tezę odpowiadającą na pytanie wiodące.
6. Popierasz tezę co najmniej dwoma trafnymi argumentami.
7. W pracy grupowej przedstawiasz wniosek, a nie tylko listę przykładów.

Kryteria sukcesu – samoocena

Potrafię...	Tak	Jeszcze ćwiczę
wyjaśnić pojęcie intertekstualności	☐	☐
wskazać nawiązania do „Lalki”	☐	☐
określić funkcję ironii lub powtórzenia	☐	☐
sformułować tezę interpretacyjną	☐	☐
uzasadnić tezę dowodami z tekstu	☐	☐

6. Scenariusz lekcji 2 × 45 minut

Lekcja 1. Od rozpoznania do porównania

Czas	Etap	Działania nauczyciela i uczniów	Dowód uczenia się
0–4 min	Wejście w problem	Nauczyciel wyświetla dwa zdania: „To jest streszczenie” i „To jest rozmowa z dziełem”. Uczniowie wskazują różnicę. Następnie poznają temat, cel i NACOBZU.	Rozumie kierunek pracy.
4–10 min	Aktywacja wiedzy	W parach uczniowie zapisują po jednym hasle do czterech kategorii: bohaterowie, społeczeństwo, ideały pozytywizmu, zakończenie losów Wokulskiego. Krótkie zebranie odpowiedzi.	Przywołuje wiedzę o powieści.
10–15 min	Pierwszy odbiór	Odsłuchanie nagrania udostępnionego zgodnie z warunkami licencji lub dozwolonego użytku edukacyjnego. Uczniowie zapisują trzy słowa określające ton i stosunek mówiącego do przedstawianego świata.	Rozpoznaje ton utworu.
15–23 min	Drugi odbiór z tekstem	Uczniowie czytają tekst udostępniony przez nauczyciela zgodnie z zasadami dozwolonego użytku edukacyjnego i zaznaczają: M – motyw/postać z „Lalki”, P – pojęcie pozytywistyczne, O – ocenę lub ironię.	Gromadzi dowody.
23–28 min	Mikronotatka	Nauczyciel porządkuje pojęcia podstawowe: nawiązanie, intertekstualność i ironia. Jako pojęcia uzupełniające wprowadza aluzję literacką oraz parafrazę. Zaznacza, że piosenkę należy określać jako intertekstualne przetworzenie lub interpretacyjny skrót powieści, a nie automatycznie jako jej parafrazę. Uczniowie otrzymują wklejkę.	Nazywa zjawiska.
28–40 min	Praca w grupach – runda ekspercka	Cztery grupy pracują z kartami: bohaterowie; społeczeństwo; ideały epoki; język i kompozycja. Każda tworzy plakat: 3 dowody + 2 interpretacje + 1 pytanie.	Wyjaśnia funkcję nawiązań.

Czas	Etap	Działania nauczyciela i uczniów	Dowód uczenia się
40–45 min	Zamknięcie	Każda grupa wypowiada jedno zdanie zaczynające się od: „Kaczmarek nie tylko przypomina..., ale przede wszystkim...”.	Formułuje wniosek.

Lekcja 2. Od porównania do interpretacji

Czas	Etap	Działania nauczyciela i uczniów	Dowód uczenia się
0–5 min	Powrót do celu	Uczniowie w parach odtwarzają definicję intertekstualności i jeden przykład z poprzedniej lekcji.	Aktywne przypomnienie.
5–17 min	Galeria plakatów	Grupy oglądają plakaty. Każdy uczeń dopisuje do karty pracy po jednym trafnym wniosku z trzech pozostałych stanowisk.	Poszerza materiał dowodowy.
17–27 min	Kontekst 1989 roku i rozmowa kierowana	Nauczyciel podaje datę powstania utworu i krótko przywołuje autokomentarz Kaczmarek o potrzebie pozytywistów w Polsce. Pytania: Co ten kontekst zmienia? Czy utwór streszcza fabułę? Co wybiera i ocenia? Dlaczego czas teraźniejszy jest ważny?	Weryfikuje hipotezy kontekstem.
27–36 min	Indywidualna miniinterpretacja	Uczeń odpowiada w 6–8 zdaniach na pytanie wiodące. Obowiązkowo: teza, dwa argumenty, odwołanie do obu tekstów, wniosek.	Tworzy wypowiedź argumentacyjną.
36–42 min	Informacja zwrotna w parach	Uczniowie stosują procedurę: ✓ mocna teza, → brakujący dowód, ? pytanie pogłębiające. Autor poprawia jedno zdanie.	Doskonali wypowiedź.
42–45 min	Bilet wyjścia	Jedno zdanie: „Najważniejsza różnica między diagnozą Prusa a ujęciem Kaczmarek polega na...”.	Syntetyzuje.

Pytania pogłębiające

- Które postacie zostają w piosence sprowadzone do określonych ról społecznych? Jaki jest skutek takiego zabiegu?
- Czy Wokulski jest przedstawiony przede wszystkim jako jednostka, czy jako symbol niespełnionego programu epoki?
- Jak zmienia się sens powieści, gdy wielowątkowa narracja zostaje skondensowana w piosence?
- Czy ironia osłabia, czy wzmacnia powagę diagnozy społecznej?
- Dlaczego twórca piszący u progu transformacji ustrojowej sięga po dziewiętnastowieczną powieść Prusa?
- Jakie elementy diagnozy można uznać za aktualne, a które wymagają historycznego kontekstu?

7. Wariant skrócony – 45 minut

Czas	Działanie
0–5 min	Temat, cel, NACOBESU; przypomnienie problematyki „Lalki” metodą czterech haseł.
5–12 min	Odsłuchanie fragmentu nagrania udostępnionego zgodnie z warunkami licencji lub dozwolonego użytku edukacyjnego i zapis tonu utworu.
12–20 min	Praca z tekstem: zaznaczenie nawiązań do bohaterów, idei i społeczeństwa.
20–32 min	Praca w czterech grupach – po jednym problemie; przygotowanie 2 dowodów i 1 wniosku.
32–39 min	Prezentacje po 60–90 sekund.
39–44 min	Indywidualne zdanie argumentacyjne: teza + jeden dowód z powieści + jeden dowód z piosenki.
44–45 min	Bilet wyjścia.

Co pominąć

W wariantcie skróconym rezygnujemy z galerii plakatów i rozbudowanej informacji zwrotnej. Karta pracy może zostać dokończona po lekcji jako zadanie utrwalające, nie jako obowiązkowa praca domowa oceniana stopniem.

8. Materiały do pracy grupowej

GRUPA A • BOHATEROWIE

1. Wskaż trzy postacie lub typy bohaterów przywołane w piosence.
2. Do każdej dopisz: kim jest w powieści i jaki problem reprezentuje.
3. Określ, czy piosenka indywidualizuje bohatera, czy czyni z niego symbol.
4. Ułóż wniosek: „Skrótowny portret bohaterów służy temu, aby...”

Produkt: 3 dowody + 2 interpretacje + 1 wniosek + 1 pytanie do klasy.

GRUPA B • SPOŁECZEŃSTWO

1. Zbierz trzy przykłady dotyczące arystokracji, mieszczaństwa lub biedoty.
2. Porównaj ton opisu w powieści i piosence.
3. Zdecyduj, czy diagnoza jest realistyczna, ironiczna, satyryczna czy mieszana.
4. Ułóż wniosek: „Obraz społeczeństwa pokazuje, że...”

Produkt: 3 dowody + 2 interpretacje + 1 wniosek + 1 pytanie do klasy.

GRUPA C • PROGRAM POZYTYWIZMU

1. Przypomnij znaczenie pracy organicznej, pracy u podstaw i scjentyzmu.
2. Zastanów się, jakie znaczenie mają w utworze rozwój gospodarczy, handel, nauka i wynalazki.
3. Sprawdź, które idee są obecne w piosence bezpośrednio lub pośrednio, a następnie oceń, czy zostały przedstawione jako skuteczne, pozorne czy niespełnione.
4. Ułóż wniosek: „Tytułowe określenie pozytywizmu ma charakter...”

Produkt: 3 dowody + 2 interpretacje + 1 wniosek + 1 pytanie do klasy.

GRUPA D • JĘZYK I KOMPOZYCJA

1. Wskaż co najmniej trzy zabiegi: powtórzenie, wyliczenie, kontrast, metafora, ironia, czas teraźniejszy.
2. Wyjaśnij funkcję każdego zabiegu.
3. Zastanów się, jak muzyczność i rytm wpływają na odbiór diagnozy.
4. Ułóż wniosek: „Forma piosenki wzmacnia przekaz, ponieważ...”

Produkt: 3 dowody + 2 interpretacje + 1 wniosek + 1 pytanie do klasy.

9. Karta pracy ucznia

Imię i nazwisko: _____ Klasa: _____ Data: _____

Temat: „Lalka” w lustrze współczesności. Jak Jacek Kaczmarski rozmawia z powieścią Bolesława Prusa?

Zadanie 1. Mapa intertekstualna

Uzupełnij tabelę na podstawie tekstu piosenki udostępnionego przez nauczyciela zgodnie z zasadami dozwolonego użytku edukacyjnego oraz znajomości powieści.

Element piosenki – zapisz krótko, bez długiego cytatu	Odpowiednik w „Lalce”	Funkcja nawiązania
1.		
2.		
3.		
4.		

Zadanie 2. Odtworzenie treści czy interpretacyjne przekształcenie?

Przy każdym stwierdzeniu zaznacz O – odtworzenie treści powieści albo I – interpretacyjne przekształcenie. W jednym przypadku możesz zaznaczyć obie odpowiedzi, jeśli je uzasadnisz.

Utwór przywołuje bohaterów i zdarzenia znane z powieści. O / I / O i I

Twórca wybiera tylko te elementy, które wspierają jego ocenę społeczeństwa. O / I

Postacie zostają przedstawione jako reprezentanci grup i postaw. O / I

Znaczenie powieści zostaje odniesione do realiów i obaw autora z 1989 roku. O / I

Uzasadnienie:

Zadanie 3. Język oceny

Zabieg	Przykład / miejsce w tekście	Funkcja
ironia		
powtarzający się dystych / refreniczność		
wyliczenie		
czas teraźniejszy		

Zadanie 4. Pozytywizm – program spełniony czy niespełniony?

Wybierz dwie idee i uzupełnij.

Idea	Jak realizuje się lub nie realizuje w „Lalce”?	Jak zostaje oceniona w piosence?

Karta pracy ucznia – ciąg dalszy

Zadanie 5. Teza interpretacyjna

Dokończ zdanie tak, aby powstała teza:

Piosenka Jacka Kaczmarskiego nie jest jedynie przypomnieniem fabuły „Lalki”, ponieważ

Zadanie 6. Dwa argumenty

Argument	Dowód z powieści	Dowód z piosenki	Wniosek częściowy
1.			
2.			

Zadanie 7. Miniinterpretacja

Napisz 6–8 zdań. Odpowiedz na pytanie: Czy piosenka Kaczmarskiego jedynie streszcza „Lalkę”, czy stawia własną diagnozę polskiego społeczeństwa? Zastosuj tezę, dwa argumenty oraz wniosek.

Samoocena

☐ użyłam/użyłem dowodów z obu tekstów ☐ wyjaśniłam/wyjaśniłem funkcję środków ☐ moja teza odpowiada na pytanie

10. Karta pracy ucznia ze SPE

Dostosowanie

Wersja zawiera krótsze polecenia, ograniczoną liczbę przykładów, bank pojęć, rozpoczęte zdania i czytelniejszą strukturę. Uczeń może odpowiadać hasłami, ustnie lub z pomocą nauczyciela, zgodnie z zaleceniami wynikającymi z opinii/orzeczenia.

Zadanie 1. Połącz

Pojęcie	Wyjaśnienie
intertekstualność	obecność rozpoznawalnego odniesienia jednego tekstu do innego
ironia	sposób wypowiedzi, w którym sens zamierzony różni się od znaczenia dosłownego; może służyć krytyce, ośmieszeniu lub zaznaczeniu dystansu
teza	zdanie wyrażające stanowisko, które trzeba uzasadnić
argument	uzasadnienie tezy

Zakryj prawą kolumnę i spróbuj wyjaśnić dwa pojęcia własnymi słowami.

Zadanie 2. Trzy nawiązania

Znajdź w piosence trzy elementy znane z „Lalki”. Możesz skorzystać z banku: Wokulski • Rzecki • Izabela • arystokracja • handel • nauka • bieda.

Element	Co pamiętam z powieści?	Po co pojawia się w piosence?
1.		
2.		
3.		

Zadanie 3. Wybierz funkcję

Czas teraźniejszy w piosence sprawia, że problemy:

- ☐ wydają się zakończone ☐ wydają się nadal aktualne ☐ dotyczą tylko jednej postaci

Powtórzenia w piosence:

- ☐ porządkują i wzmacniają przekaz ☐ nie mają znaczenia ☐ zmieniają utwór w opowiadanie

Zadanie 4. Uzupełnij zdania

Kaczmarek nawiązuje do „Lalki”, aby _____.

Jego obraz społeczeństwa jest _____, ponieważ _____.

Najważniejszy wniosek z lekcji: _____.

Karta pracy SPE – wypowiedź krok po kroku

Zadanie 5. Zbuduj odpowiedź

Bank wyrażen

Moim zdaniem... • Po pierwsze... • W powieści... • W piosence... • To pokazuje, że... • Po drugie... • Dlatego uważam, że...

1. Moim zdaniem piosenka Kaczmarek _____.
2. Po pierwsze, w „Lalce” _____.
3. W piosence ten element _____.
4. To pokazuje, że _____.
5. Po drugie, _____.
6. Dlatego uważam, że _____.

Moje wsparcie

☐ potrzebuję przeczytania polecenia ☐ potrzebuję więcej czasu ☐ wolę odpowiedzieć ustnie ☐ korzystam z banku słów

Dostosowania możliwe do zastosowania

wydłużony czas • dzielenie poleceń na etapy • ograniczenie liczby przykładów • odpowiedź ustna zamiast dłuższej pisemnej • zaznaczanie dowodów kolorami • praca z partnerem wspierającym • ocena przede wszystkim zgodności z kryteriami, nie tempa pracy

11. Wklejka / notatka do zeszytu

INTERTEKSTUALNOŚĆ

Intertekstualność to obecność w jednym tekście rozpoznawalnych odniesień do innych tekstów. Może przyjmować formę cytatu, aluzji, parafrazy, przywołania motywu, postaci, stylu lub konstrukcji.

Nawiązanie współtworzy znaczenie nowego utworu, dlatego po jego rozpoznaniu trzeba wyjaśnić funkcję i sposób przekształcenia materiału źródłowego.

PIOSENKA JAKO INTERPRETACJA „LALKI”

Jacek Kaczmarski wybiera z powieści Prusa bohaterów, konflikty i idee, a następnie kondensuje je w formie piosenki. Skrót, rytm, powtórzenia, ironia i czas teraźniejszy nadają diagnozie charakter uogólniający. Utwór nie zastępuje powieści: prowadzi z nią dialog i proponuje własne odczytanie ograniczeń programu pozytywistycznego i mechanizmów społecznych, których trwałość poddaje refleksji.

Schemat analizy nawiązania

1. CO?	2. DO CZEGO?	3. JAK?	4. PO CO?
element piosenki	element powieści	środek / przekształcenie	funkcja i sens

12. Notatka wizualna

POWIEŚĆ PRUSA wielowątkowość • realizm • złożone postacie	 DIALOG TEKSTÓW	PIOSENKA KACZMARSKIEGO skrót • rytm • ironia • aktualizacja
BOHATEROWIE Wokulski • Rzecki • Izabela	PYTANIE GŁÓWNE streszczenie czy własna diagnoza?	SPOŁECZEŃSTWO warstwy • konflikty • pozory
PROGRAM EPOKI praca • nauka • rozwój	NARZĘDZIA aluzja • powtórzenie • kontrast • czas teraźniejszy	WNIOSEK nawiązanie służy ocenie i uniwersalizacji

Zdanie do zapamiętania

Nawiązanie intertekstualne nie polega tylko na powtórzeniu treści – tworzy nowe znaczenie dzięki wyborowi, skrótowi, przekształceniu i ocenie.

13. Klucz odpowiedzi i wskazówki oceniania

Karta pracy standardowa

Zadanie 1

Odpowiedzi zależą od udostępnionego tekstu. Uczeń powinien wskazać konkretne odwołania do bohaterów, warstw społecznych, haseł epoki lub losów Wokulskiego. Za poprawne uznajemy zarówno nawiązania bezpośrednie, jak i pośrednie, o ile zostały trafnie połączone z powieścią i opatrzone funkcją.

Przykładowy kierunek	Odpowiednik w powieści	Możliwa funkcja
Wokulski jako bohater rozdarty	konflikt romantycznych pragnień z pozytywistycznym działaniem; zakończenie jego losów pozostaje w powieści niejednoznaczne	symbol napięcia między energią działania a niemożnością społeczną; Kaczmarek wybiera jedną z możliwości sugerowanych przez zakończenie powieści i przedstawia Wokulskiego jako znikającego pod ruiną, podczas gdy w samej „Lalce” ostateczny los bohatera pozostaje nierozstrzygnięty
Rzecki jako idealista	wierność legendzie napoleońskiej, pamięci Wiosny Ludów i dawnym wyobrażeniom o historii	ukazanie anachroniczności romantycznego idealizmu politycznego
arystokracja	salon, Łęccy, życie pozorami, hermetyczność klasowa i ekonomiczna bezradność części środowiska	krytyka społecznego bezruchu i uprzywilejowania; Izabela nie jest prostą alegorią całej arystokracji
nauka i wynalazki	Geist, Ochocki, marzenia o rozwoju	kontrast między możliwościami a społeczną niemożnością
handel i interes	droga majątkowa Wokulskiego, spółki i relacje ekonomiczne	ironiczne zestawienie pragmatyzmu z deklarowanymi ideałami

Zadanie 2

Pierwsze stwierdzenie może otrzymać odpowiedź O albo O i I, zależnie od uzasadnienia. Pozostałe opisują przede wszystkim interpretacyjne przekształcenie (I): selekcję materiału, kondensację, wartościowanie, ironię oraz aktualizację sensów powieści w kontekście 1989 roku.

Zadanie 3

- Ironia – ujawnia dystans i krytyczną ocenę pozornej realizacji programu epoki.
- Powracający dystych o Rzeckim i Wokulskim pełni funkcję refreniczną; porządkuje wywód, wzmacnia rytm i sugeruje powtarzalność mechanizmów społecznych. W ostatniej strofie zostaje przekształcony, co domyka losy bohaterów i wzmacnia pesymistyczny finał.
- Wyliczenia – kondensują wiele zjawisk i mogą tworzyć efekt nadmiaru, chaosu lub oskarżenia.
- Czas terażniejszy – aktualizuje diagnozę, zmniejsza dystans historyczny, tworzy wrażenie rozgrywania się scen przed odbiorcą i może sugerować ciągłość lub powtarzalność problemów.

Zadanie 4

Możliwe idee: praca organiczna, praca u podstaw, scjentyzm, asymilacja Żydów; emancypacja kobiet pozostaje ważnym kontekstem całej powieści, lecz nie jest wyraźnym tematem piosenki. Należy uznać różne oceny, jeśli uczeń odwołuje się do powieści i wyjaśnia, czy idea zostaje zrealizowana, ograniczona czy skompromitowana przez praktykę społeczną.

Zadania 5–7

Model tezy

Piosenkę Kaczmareckiego można odczytać nie jako streszczenie „Lalki”, lecz jako interpretacyjny skrót, który wykorzystuje bohaterów i idee powieści do sformułowania krytycznej diagnozy społeczeństwa polskiego u progu przemian 1989 roku, a zarazem skłania do pytań o trwałość opisanych mechanizmów.

Model odpowiedzi

Utwór Kaczmareckiego prowadzi dialog z „Lalką”, ale nie odtwarza całej fabuły. W świetle późniejszych wypowiedzi Kaczmareckiego można uznać, że twórca wybiera postacie i konflikty, aby przedstawić polski pozytywizm jako program pozbawiony wystarczającej liczby konsekwentnych wykonawców. W powieści Wokulski łączy energię przedsiębiorcy z romantycznym pragnieniem miłości, a jego los ujawnia ograniczenia jednostki działającej w społeczeństwie podzielonym, hierarchicznym i niezdolnym do pełnego wykorzystania jego energii. Piosenka kondensuje ten problem i nadaje mu charakter symboliczny. Powtórzenia, ironia oraz czas teraźniejszy sugerują, że mechanizmy opisane przez Prusa nie zakończyły się w XIX wieku. Dlatego utwór jest własną diagnozą społeczną, zbudowaną na materiale powieści.

Klucz – wersja SPE

- Zadanie 1: definicje podano w tabeli; nauczyciel może poprosić o przykłady.
- Zadanie 2: poprawne są dowolne trzy trafne nawiązania, np. Wokulski, Rzecki, Izabela, arystokracja, nauka, handel, bieda.
- Zadanie 3: poprawne odpowiedzi: „wydają się nadal aktualne”; „porządkują i wzmacniają przekaz”.
- Zadanie 4: przykładowo: „Kaczmarek nawiązuje do «Lalki», aby ocenić społeczeństwo i pokazać niespełnienie ideałów”; „obraz jest krytyczny/ironiczny”.
- Zadanie 5: oceniamy logiczny sens, obecność stanowiska, co najmniej jednego dowodu z powieści i jednego z piosenki. Nie obniżamy oceny za skrótowość, jeśli wynika ona z dostosowania.

Propozycja punktacji

Obszar	Punkty
Rozpoznanie i połączenie nawiązań z powieścią	0–4
Wyjaśnienie funkcji środków językowych	0–4
Ocena realizacji idei pozytywizmu	0–4
Teza i dwa argumenty	0–4
Spójność, poprawność i wniosek	0–4
Razem	20

Proponowany przelicznik należy dostosować do szkolnych zasad oceniania. Materiał może być również oceniany wyłącznie informacją zwrotną.

Informacja zwrotna – gotowe komunikaty

- Mocna strona: trafnie łączysz element piosenki z konkretnym problemem powieści.
- Do poprawy: dopisz nie tylko, co zostało przywołane, ale po co autor to zrobił.
- Mocna strona: Twoja teza odpowiada na pytanie i jest możliwa do uzasadnienia.
- Do poprawy: argument wymaga dowodu z tekstu, a nie tylko ogólnej opinii.
- Pytanie pogłębiające: jak forma piosenki zmienia sposób odbioru diagnozy Prusa?

14. Bilet wyjścia i ewaluacja

Bilet wyjścia – wybierz jedną wersję

- A. Dokończ: „Kaczmarek rozmawia z «Lalką», ponieważ...”
- B. Napisz: jedno nawiązanie + jego funkcja.
- C. Odpowiedz: który środek najmocniej aktualizuje diagnozę i dlaczego?
- D. Zaznacz: rozumiem / częściowo rozumiem / potrzebuję pomocy – i dopisz jedno pytanie.

Ewaluacja lekcji przez ucznia

Zdanie	1	2	3	4
Rozumiem, czym jest intertekstualność.	☐	☐	☐	☐
Potrafię oprzeć interpretację na dowodach.	☐	☐	☐	☐
Praca grupowa pomogła mi zrozumieć utwór.	☐	☐	☐	☐
Potrafię wyjaśnić aktualność diagnozy.	☐	☐	☐	☐

1 – potrzebuję wsparcia • 2 – częściowo • 3 – dobrze • 4 – potrafię wyjaśnić innym

Refleksja nauczyciela po lekcji

- Które kryterium sukcesu osiągnęła większość uczniów?

- Gdzie uczniowie mylili rozpoznanie środka z wyjaśnieniem jego funkcji?

- Czy materiał wymagał dwóch lekcji? Co skrócić lub rozbudować?

- Jakie wsparcie okazało się skuteczne dla uczniów ze SPE?

- Które odpowiedzi uczniów otworzyły nowy kierunek interpretacji?

15. Bibliografia i źródła prawne

Akty prawne i źródła urzędowe

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. 2018 poz. 467, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające powyższe rozporządzenie (Dz.U. 2024 poz. 1019), obowiązujące od 1 września 2024 r.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 8 lipca 2026 r. (Dz.U. 2026 poz. 947) – zweryfikowano zakres zmian; akt nie zmienia wymagań języka polskiego.
- Zintegrowana Platforma Edukacyjna, „Język polski – liceum ogólnokształcące i technikum. Podstawa programowa”.

Teksty kultury

- Bolesław Prus, „Lalka” – dowolne pełne wydanie zgodne z podstawą programową.
- Jacek Kaczmarski, „Lalka, czyli polski pozytywizm” – nagranie i tekst udostępnione zgodnie z warunkami licencji lub dozwolonego użytku edukacyjnego.
- Opcjonalnie: fragment ekranizacji „Lalki” wykorzystany zgodnie z warunkami licencji lub dozwolonego użytku edukacyjnego i dobrany do celu lekcji.
- Jacek Kaczmarski – autokomentarze do utworu w rozmowach „Reprezentowałem prześladowaną, niezależną kulturę” oraz „Za dużo czerwonego”, udostępnione w archiwum kaczmarski.art.pl.

Zastrzeżenie metodyczne

Interpretacja utworu artystycznego nie sprowadza się do jednego klucza. Klucz odpowiedzi wskazuje minimalny zakres poprawności i przykładowe kierunki. Należy uznać odmienne odczytania, jeżeli są spójne, rzeczowe i oparte na dowodach z tekstów.

Koniec materiału

Dziękuję za korzystanie z materiałów „Między lekcjami – przestrzeń nauczyciela”.